

ПРОФЕСИОНАЛНИ КОМПЕТЕНЦИИ НА ВОСПИТУВАЧИТЕ

Проф. д-р Снежана Јованова-Митковска¹

Абстракт

Имајќи ги во вид современите општествени збиднувања, значењето и улогата која ја има поединецот во нив, интензивните процеси на интеракција, меѓусебна комуникација, имајќи ги во вид барањата за конципирање на курикулуми ориентирани кон иднината: пристап кон нови информации, јасно резонирање, ефикасна комуникација, разбирање на околината, развивање на социјалните вештини ..., нужно и неминовно е и прашањето за надминување на еднодимензионалните компетенции базирани на знаењето и развивање на компетенции по пат на акциони проучувања, практични активности, работа на проекти, креативна работа, саморазвој...

Токму оттаму, во овој труд го поставивме и се обидовме да одговориме на прашањето за професионалните компетенции на воспитувачите, со посебен акцент на нивните методолошките компетенции.

Клучни зборови: воспитувач, компетенција, методолошка оспособеност

THE PROFESSIONAL COMPETENCES OF PRESCHOOL EDUCATORS

Abstract

Bearing in mind contemporary social events, the significance and role which has individual in them, intensive processes of interaction, mutual communication, taking into account the requirements for drafting of curricula oriented to the future: access to new information, clear reasoning, effective communication, understanding the environment, development of social skills ... necessary and inevitable is the issue of overcoming one dimensional competence based on knowledge and developing skills through action research, practical activities, project work, creative work, self-development ...

Thence, in this paper we put and tried to answer the question about the professional competence of preschool educators, with a special emphasis on their methodological competencies.

Keywords: educator, competence, methodological competence

Да се биде добар воспитувач во најширока смисла на зборот значи да се владее со умешноста за воспитување во која знаењето е само еден сегмент. Да се биде добар воспитувач значи да се воспитува со целото свое битие. Да се биде она што си, да би бил способен да ги прифатиш другите такви какви што е..., (Братаниќ, М. 1990:7)

Вовед

Периодот на брз интензивен развој, период во кој се создаваат основите за развој на сестрано развиена личност, имајќи ги во вид индивидуалните специфичности и особености на индивидуата е периодот на раното детство, предучилишниот период, период кој ги опфаќа првите пет најважни години за животот и развојот на една индивидуа.

---

¹ Проф. д-р Јованова-Митковска Снежана, Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

Тоа е периодот во кој се воспоставуваат првите контакти, период кога се остваруваат најнепосредните контакти на детето со другите исти или слични по возраст со него во непосредната околина, со кои тоа се дружи, разменува информации, игра, соработува, учи преку непосредното искуство, период на социјализација, период на брз моторички развој, период во кој имајќи го во вид аспектот учење интензивен интелектуален развој, период во кој играта е основниот облик на учење, специфичен облик на исползување на детската активност и начин на стекнување искуство, поради што има приоритет во воспитно образовниот процес во предучилишна возраст.

Бројните проектни активности кои последниве години се реализираат на планот на унапредување на раниот детски развој, а имајќи ги во предвид интенциите за создавање на услови за еднакви образовни можности за сите деца без оглед на нивната материјална, социјална, културна, етничка припадност, во согласност со тенденциите за што поголем опфат на децата во организираните системи на предучилишно воспитание и образование, придонесоа за креирање на услови, можности, секое дете да се развива во позитивна, активна, креативна и хумана личност која верува во себе и ги почитува другите.

Сведоци сме и на она што се случува во нашата земја, а се однесува пред се на потребата од се поголем опфат на деца во предучилишниот воспитно-образовен систем (се соочуваме со недостиг на материјални капацитети наспроти интересот за посета на предучилишна установа), брз и интензивен развој на научната мисла, преземени бројни истражувања за проблемите и потребите на предучилишниот воспитно-образовен систем, па во согласност со тоа и креирање на Национална програма за развој на образованието во која е вграден раниот детски развој, односно поставени се стандарди за рано учење и развој за децата од 0 до 6 години, презентирани како очекувања кои треба да ги достигнат децата од предучилишна возраст во различни домени, врз основа на принципот според кој развојниот процес и учењето кај малите деца не се одвиваат изолирано, туку се одвиваат континуирано, преку сите домени т.е. физичко здравје и моторен развој; социоемоционален развој; развој на пристап кон учење; развој на јазикот, описменување и комуникација; когнитивен развој и стекнување на општи знаења, ...што нè поставува пред проблемот креирање на квалитетен и ефикасен предучилишен воспитно-образовен систем.

Креирањето на квалитетен, ефикасен предучилишен воспитно-образовен систем подразбира креирање на квалитетни програми за воспитно-образовна работа; ефикасна и квалитетна реализација на воспитно-образовните програми во различни возрастни групи на предучилишни деца; обезбедување на оптимални услови за реализација на воспитно-образовната работа; подобрување на иницијалната едукација на воспитно-образовниот кадар; постојано и квалитетно стручно усовршување на постојниот воспитно-образовен кадар; изготвување стандарди и индикатори за: предучилишното воспитание и образование за децата од секоја развојна возраст, за ефикасен воспитувач и за ефективна детска градинка.

Квалитетното предучилишно воспитание и образование не може да се замисли без квалитетен воспитно – образовен кадар. Во таа насока, позната ни е и изреката дека „градинката вреди онолку колку што вредат воспитувачите кои работат во нив, па колку и да има добри програми, опремени занимални и слично, нема многу да помогнат, доколку воспитувачот кој работи не го прави тоа со задоволство и радост или пак доколку не е доволно оспособен за својот позив“.

Бројни се трудовите, расправите во кои се говори за значењето и улогата на воспитувачот: воспитувачот - модел за идентификација, втор родител на детето, улогата која ја има воспитувачот во предучилишниот период – едукатор, водител, соработник, демонстратор, мотиватор, набљудувач, истражувач, планер, програмер, педагошки дијагностичар, терапевт, советник, организатор на педагошката работа, насочувач, евалuator,..; трудови во кои се говори за личноста на воспитувачот - зрела, емоционално стабилна, автономна, комуникативна личност, личност со широка општа култура, лични и морални квалитети, личност со позитивен однос кон работата, доследен, правичен, личност со оптимизам, смисла за хумор...

Остварувањето на сите овие улоги подразбира да воспитувачот реализира бројни активности како: планирање, иницирање, моделирање, следење, анализирање, вреднување, коригирање, иновирање на текот и динамиката на воспитно-образовниот процес.....

Нивното успешно остварување во голема мера зависи од тоа кои и какви компетенции поседува воспитувачот, компетенции кои ги стекнува во текот на иницијалното образование, компетенции кои ги усовршува, стекнува нови во тек на неговиот професионален ангажман, неговиот ангажман за сопствениот професионален развој.

Идентификација на поим компетенција

Поимот компетенција потекнува од латинскиот збор *competents, competentia*, што значи надлежен, оспособен, способен, квалификуван за некоја работа.

Во литературата овој поим се идентификува со поимот квалификација - подразбира оспособеност за изведување само на конкретна дејност, додека компетентноста сепак подразбира „најдобра комбинација на вредносни ориентации, особини на личноста, мотиви, знаења и вештини кои се развиваат во тек на иницијалниот професионален развој за професијата воспитувач“.(Спасојевиќ, 2010).

Идентификуван е и како „општа способност за дејствување која се темели на знаењата, искуствата, вредностите и диспозициите кои поединецот ги развил при вклучувањето во образовната пракса (J.Coolahan J., 1996:13);

т.е. според Перенод (Perrenoud, 2002) „оспособување на поединецот за мобилизација, употреба и интеграција на стекнатото знаење во комплексни, различни и непредвидливи ситуации, т.е. способност за целесходно дејствување во бројни ситуации, а кое се темели на стекнатото знаење, иако не е ограничено со тоа знаење“:

Ние под поимот компетенција ќе подразбереме оспособеност на поединецот за конкретна професија (втемелена на стекнатото знаење, вештини во текот на иницијалната едукација, која понатаму се усовршува како резултат на ангажираноста во сопствениот професионален, кариерен развој), за активно дејствување во конкретна средина.

Компетенции на воспитувачот

Иницијалното образование на воспитувачите, неговиот квалитет, последниве неколку години е во фокусот на интерес на стручната и научната јавност. Современите општествени збиднувања имаат свои импликации и во структурирањето на програмите, во идентификувањето на компетенциите кои треба да ги поседува воспитувачот. Согласно глобалните трендови во едукацијата на воспитувачите и согласно современите трендови во креирање на образовните политики во Европа и светот и кај нас во Р. Македонија се направиле напори за редизајнирање на студиските програми кои се важна база за создавање на професионалци кои ќе можат да дадат свој придонес во подигање на квалитетот на предучилишното воспитание и образование. Редизајнирањето на студиските програми е во насока на тоа да идните воспитувачи стекнат компетенции кои ќе им овозможат успешно дејствување во конкретната воспитно-образовна пракса, ќе овозможат нејзино унапредување, иновирање.

Во „Каталогот на клучни компетенции на наставниците во Р. Македонија“ постојат неколку клучни подрачја на професионален ангажман на наставниците:

1. стручни познавања од наставната област, предметот и методите на наставата;
2. поучување и учење;
3. создавање стимулативна средина за учење;
4. социјална и образовна инклузија;
5. комуникација и соработка со семејството;
6. професионален развој и професионална соработка (Каталог на клучни компетенции на наставниците, 2013:3).

Имајќи ги во вид посочените компетенции, а согласно со конкретниот образовен контекст, согласно барањата кои се поставуваат пред воспитувачите, согласно современите трендови во предучилишното образование ги истакнуваме следните професионални компетенции кои треба да ги поседува современиот воспитувач:

- оспособеност за критичка и креативна примена на стекнатите знаења од фундаменталните педагошки, психолошки, социолошки и филозофски дисциплини (иницијално образование);
- оспособеност за примена на знаењата од различните области предвидени со предучилишниот курикулум во процесот на планирање, организирање, реализирање и вреднување на воспитно-образовната работа во предучилишните установи;
- оспособеност за избор и примена на современи дидактичко - методички пристапи, стратегии и апаратура во различни подрачја;
- примена на рефлексивна практика во секојдневното работење со цел зголемување на ефикасноста и ефективноста во работата со деца од предучилишна возраст заради индивидуализација во воспитно-образовната работа.
- оспособеност за проценка на индивидуалните способности, знаења, вештини, интереси, желби и потреби на секое дете во контекст на индивидуализирање на воспитно-образовната работа;
- оспособеност за анализа и проценка на специфични воспитно-образовни ситуации и во таа насока донесување на соодветни одлуки за избор на стратегии за ефикасно и ефективно воспитно – образовно делување;
- оспособеност за вреднување, самовреднување и свест за потребата од сопствен професионален развој;
- оспособеност за ефективна комуникација со сите засегнати страни за образованието и воспитанието на предучилишните деца, која ќе му овозможи компетентно и партнерско делување во средината во која работи;
- оспособеност за примена на информатичките технологии, примена на конкретни образовни софтвери за ефективна реализација на воспитно-образовната работа;
- оспособеност за користење на стручна и научна литература, активно учество во професионални обуки;
- оспособеност за извршување на административните задачи согласно барањата од установата;
- оспособеност за учество и самостојна реализација на истражувања (мали, емпириски, акциони...), насочени кон унапредување на сопствената воспитно-образовна практика;
- способност и посветеност за промоција на еднакви можности на сите деца (инклузивност), преземање на активности за елиминирање на дискриминацијата;
  - знаење, разбирање и подготвеност за вклучување во тековните образовни прашања и давање на придонес во процесот на развој на предучилишен курикулум, придонес во професионалниот развој.

Широката лепеза на компетенции кои треба да ги поседува воспитувачот говори за огромната одговорност на едукаторите во високото образование во оспособувањето на младите воспитувачи, но воедно и за одговорноста и ангажманот кој треба да го имаат младите кадри за нивното стекнување и понатамошно усовршување, стекнување на нови компетенции низ непосредното работно и животно искуство, низ заложбите за сопствен професионален развој, имајќи го во вид на принципот на доживотно учење.

Меѓу широката лепеза на компетенции се и т.н. методолошки компетенции.

Методолошки компетенции

Под методолошка компетентност се подразбира призната способност и стручност за проучување и истражување на педагошката стварност, педагошката пракса (Кундачина М., 2003:221-235)

Истата подразбира умешност за анализирање на педагошката стварност, способност за теориско засновање на предметот и целта на истражување и избор на соодветни методи, процедури и инструменти на истражување, разбирање на методолошките парадигми, статистичките формули и да се интерпретираат статистичките резултати.

Со методолошки компетенции воспитувачите се стекнуваат во текот на додипломските, постдипломски студии на наставничките факултети. Но, тоа не значи дека овој процес завршува таму, но напротив се јавува потреба со оглед на современиот научно-технички и технолошки развој и од унапредување на оваа компетенција по пат на организирање на дополнителни курсеви

од оваа област, но и активно учество најнапред како помошници истражувачи во конкретни истражувања во градинката и нивно постапно оспособување за самостојно преземање на дополнителни сопствени истражувања.

Методолошката компетентност на воспитувачите е првиот чекор за понатамошен професионален развој на воспитувачот кој подразбира постојано учење и иновирање на практиката. А токму иновирањето на практиката е можно со постојано критичко преиспитување, нејзина објективна проценка која не може да се изведе без методолошката оспособеност на поединецот.

На што се однесуваат методолошките компетенции?

- на познавање на епистемолошките обележја и основните научни методи со кои се проучува воспитанието образованието (Matijević, 2004; Mužić, 1986; Pejović, 1983).
- умешност во користење на резултатите до кои дошле други истражувачи во истражувањето на исти или слични проблеми (Matijević, 2004; Mužić, 1986; Pejović, 1983);
- разбирање на јазикот на науката од која се црпи проблемот;
- на познавање на методите за научно проучување и истражување;
- на познавање на техниките и инструментите за собирање на податоци;
- на познавање на основните етички норми и правила за научна работа (Mužić, Matijević & Jokić, 2003).
- на мотивираноста за следење на најновите сознанија во научно истражувачката работа;
- да владее со компетенциите важни за учество во научно-истражувачки проекти;
- да негува научна критичност кон теоријата и практиката во образованието.

Методолошките компетенции на воспитувачите ќе им овозможат на воспитувачите реализација на бројни, различни по вид истражувања, истражувања пред се на сопствената, непосредната воспитно-образовна пракса во која тие најдиректно се вклучени.

Првиот чекор за проверка на методолошката оспособеност на воспитувачите би била реализацијата на т.н. мали, микро истражувања кои главно се насочени кон решавање на практичните проблеми во воспитно-образовната работа како што се: социјално-емоционалната клима за работа во групата, установата, проблемот со адаптација на детето кон воспитната група, несоодветните методи, средства, облици на работа, соработката со родителите, инклузијата во предучилишната установа и др. Целта на овие истражувања најчесто е насочена кон утврдување на „објективните врски во појавите структурално системски, каузални, развојни кои се предмет на проучување (сознавање)“ (Јовановиќ и Кнежевиќ Флориќ, 2008: 37, според: Банђур и Поткоњак, 1999), т.е откривање на проблемите и причините за проблемот, а потоа и решавање на проблемот, отстранување на причините за истиот, а со тоа и унапредување на праксата во воспитанието и образованието.

Воглавно се реализираат од страна на еден истражувач, најчесто воспитувачот во групата, а примерокот го сочинуваат единици од конкретната воспитна група со која тој раководи, ја насочува. Се применуваат различни инструменти, во зависност од проблемот и целта на истражување. Се применуваат и конкретни статистички постапки за обработка на резултатите, пример Пирсонов коефициент на корелација, Спирманов коефициент, %, како и Хи квадрат тест.

Мал е бројот на воспитувачите кои се занимаваат со истражувања во воспитно-образовната работа. Најчесто истите се иницирани, поттикнати од надворешни лица или пак иницирани од страна на стручните служби, само понекогаш од страна на воспитувачот. Причини за тоа се бројни т.е. „слабата мотивираност, немањето на соодветни методолошки компетенции“ (Миленовиќ, 2010; Кундачина и Банђур, 2004).

Наведеното нè упатува на заложбите и напорите кои треба да ги направиме сите ние (професори од високо-образовните установи, воспитувачи, советници, педагози, стручни соработници, креатори на образовната политика..) на планот на подигање на квалитетот во предучилишното воспитание и образование.

Заклучок

Имајќи го во вид фундаменталното значење на системот за предучилишно воспитание и образование за развојот на децата,, врз основа на направената теоретска анализа, ги истакнуваме следните предлози:

- активна вклученост на сите засегнати страни (МОН, БРО,наставничките факултети, непосредните реализатори на воспитно-образовната дејност во предучилишните установи, стручните служби, родителите, претставниците од локалната самоуправа,..) во преземање на активни мерки за подигање на квалитетот на овој систем на воспитание и образование;

- иновирање на студиските и предметни програми за едукација на воспитувачи во насока на јакнење на нивната компетентност (за имплементација на т.н. интегриран курикулум, курикулум кој во центарот ќе го има детето, како и примена на холистичкиот пристап) за поедноставен, полесен старт на работното место-воспитувач;

- интензивирање на научно –истражувачката работа на проблеми од областа на предучилишното воспитание (истражувачка работа која ќе подразбира заедничко активно учество на искусни истражувачи, помошници истражувачи- воспитувачи, студенти) која ќе води кон збогатување на педагошката теорија, но и унапредување на воспитната пракса;

- богата понуда на модели за професионален развој на воспитувачот.

„Компетентниот едукатор на 21от век треба да ги поседува сите карактеристики на традиционално сфатен „добар“ едукатор, но и да стекне низа на нови компетенции кои ќе му овозможат да земе учество во „доживотното учење во општеството на знаења, да ја развие европската димензија на образованието, да го подигне статусот на својата професија во јавноста и довербата и квалификациите, да промовира мобилност на едукатори во Европа.“

(ЕНТЕП, 2002).

Литература

1. Банђур, В.; Поткоњак, Н. (2002). *Истраживање у школи*, Ужице: Учитељски факултет у Ужицу, Универзитет у Крагујевцу
2. Гојков и сарадници (2006). *Циљеви-компетенције учитеља и васпитача*, Вршац: ВШОВ
3. Каменов, Е. (2009). Различити пристапи предшколству као темељу школског система, *Зборник радова САО*
4. Каменов, Е. (2006). *Какво образование васпитача*, зборник радова „Образование васпитача за будућност“, Београд: ВШОВ
5. Кундачина, М.; Банђур, В. (2004), *Акционо истраживање у школи (наставници као истражувачи)*, Ужице, Учитељски факултет у Ужицу Универзитета у Крагујевцу.
7. Кундачина, М. (2003). Методолошка компетентност у професионалном развоју учитеља, *Зборник радова*, Ужице: Учитељски факултет.
8. Mužić, V., Matijević, M. & Jokić, M. (2003). *Istraživati i objaviti: elementi metodološke pismenosti*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor
9. Спасојевић, П. (2010). Предшколско васпитање и образование између традиције и реформе. *Наша школа*, 3-4, 103-123.